

UD 1

O PLANETA TERRA E A SÚA REPRESENTACIÓN. A SUPERFICIE TERRESTRE. A HIDROSFERA.

1. A TERRA E A SÚA REPRESENTACIÓN

1.1. A ORIXE DO UNIVERSO

A orixe do universo é a explicación de onde vimos. Sería o inicio de todo, pero é moi difícil atopar unha solución de como e cando. Existen moitas teorías, pero podemos facer dúas grandes interpretacións:

- **Teorías da creación:** a orixe deberíase a unha entidade externa. Son cercanas á relixión, sendo un deus ou un conxunto de deuses os creadores segundo cada relixión; ou a filosofía, que busca un “primeiro motor” ou orixe, como dicía Aristóteles.
- **Teorías científicas:** xiran arredor da hipótese do *Big Bang* (Gran Explosión). O universo estaría comprimido nunha masa densa e quente e por unha gran explosión xurdiría toda a enerxía e masas a través da onda expansiva. Esta teoría foi exposta por un sacerdote, Georges Lemaître. Estas teorías foron evolucionando grazas aos estudos de astrónomos e físicos como Edwin Hubble, Albert Einstein ou Stephen Hawking. Todos buscaban a explicación de por que o universo é tan homoxéneo e uniforme se, en teoría, segue a crecer e expandirse. Outra hipótese é a do *Big Crunch* (Gran Colapso), que di que igual que todo comezou cunha explosión e expansión da nada, podería haber outra gran detonación que levase á desaparición do universo.

O **universo** é o conxunto de todos os corpos celestes que hai no espazo. Segundo os astrónomos a súa orixe foi hai 13.000 millóns de anos. O universo divídese en **galaxias** ou conxunto de estrelas. As **estrelas** son astros de diferentes tamaños con luz e calor propios. A nosa galaxia é a **Vía Láctea**, e dentro dela está o **sistema solar**, formado por todos os astros que xiran arredor do Sol.

A Terra é un dos planetas do **sistema solar**. Un **planeta** é un corpo celeste que se move arredor dunha estrela que o ilumina, pois non ten luz propia. A Terra ten un satélite, a Lúa. Un **satélite** é un corpo sen luz que xira arredor dun planeta.

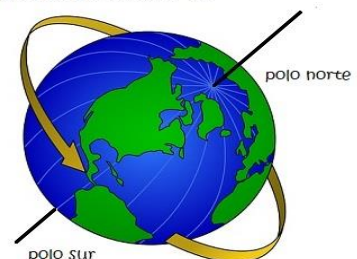
A Terra é unha esfera, pero non perfecta, pois está “aplastada” polos polos. A Terra rota sobre o seu eixe, que é unha liña imaxinaria que pasaría polo centro da Terra.

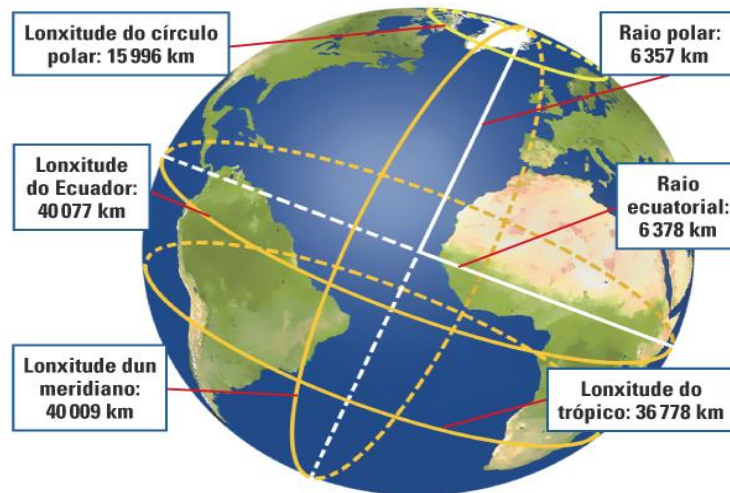
Algunhas das liñas imaxinarias nas que está dividida a Terra para poder situarnos son

- **CÍRCULO POLAR ÁRTICO:** Liña arredor do Polo Norte. Marca o eixo do Ártico.
- **CÍRCULO POLAR ANTÁRTICO:** Liña arredor do Polo Sur. Marca o eixo do Antártico.
- **ECUADOR:** É o círculo máximo imaxinario que rodea a Terra, perpendicular ao eixe, que divide a Terra en hemisferio Norte e hemisferio Sur. Desde o Ecuador hai a mesma distancia desde o Polo Norte que desde o Polo Sur.
- **TRÓPICO DE CÁNCER.**
- **TRÓPICO DE CAPRICORNIO.**
- **MERIDIANO DE GREENWICH.** É o meridiano de referencia ou meridiano 0°.

El Eje de la Tierra

Inclinación 23° 27'

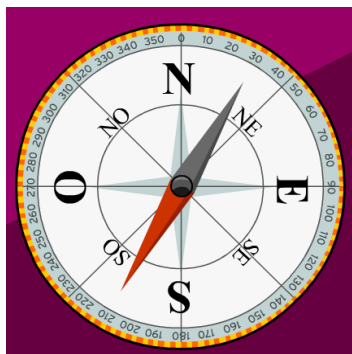

1.2. O COMPÁS

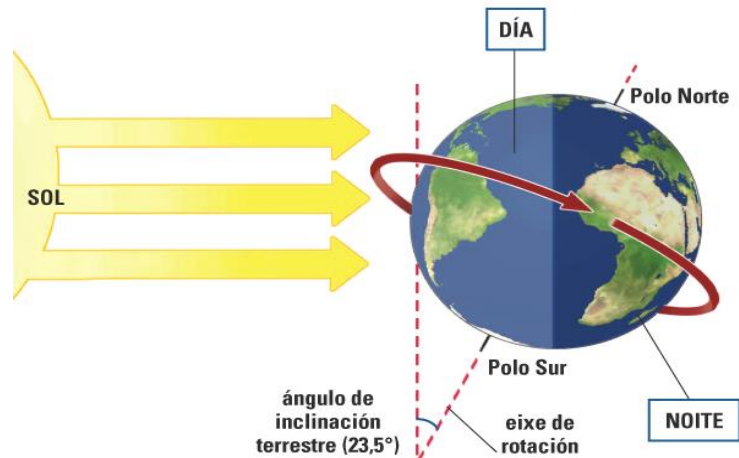
Para buscar un sitio concreto e o camiño a seguir usamos o compás, que amosa as direccións: Norte, Sur, Este e Oeste, que son os catro puntos cardinais. Normalmente están abreviados con N (North), S (South), E (East), W (West); en castelán: N (Norte), S (Sur), E (Este), O (Oeste); en galego: N (Norte), S (Sur), L (Leste), O (Oeste).

Os puntos entre cada un dos puntos principais denomínanse: Nordeste (NE), Sueste (SE), Suroeste (SW, SO), Noroeste (NO, NW).

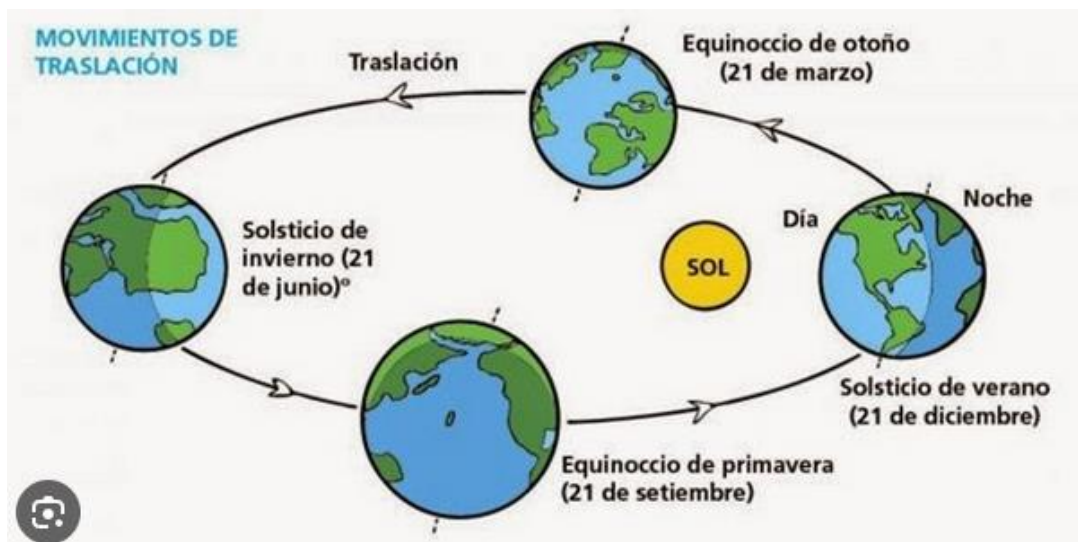
1.3. MOVEMENTO DE ROTACIÓN

- É o xiro da Terra sobre si mesma arredor do seu eixe imaxinario. O movemento realízase en dirección oeste-leste e tarda en completarse 24 horas (un día). A Terra xira a unha velocidade de 1670 km/hora.
- **Consecuencias do movemento de rotación:**
 - ✓ Sucesión do día e a noite.
 - ✓ O movemento aparente do Sol, que amanece polo Leste u Oriente, e desaparece polo Oeste ou Occidente, pero en realidade o que se move é a Terra.
 - ✓ A localización da Terra (lonxitude e latitude).
 - ✓ As horas e os fusos horarios.

1.4. MOVIMIENTO DE TRASLACIÓN

- É o xiro da Terra arredor do Sol. Efectúase en dirección Oeste-Leste e tarda en completarse 365 días, 6 horas e 9 minutos, isto é, un ano. Como o ano ten 365 días, as 6 horas acumúlanse e cada 4 anos hai un ano **bisesto**, no que se engade un día ao mes de febreiro. A Terra percorre neste movemento 930 millóns de km a 106.000 km/h.
- A translación faise describindo unha órbita elíptica.
- **Consecuencias do movemento de translación:**
 - ✓ Prodúcese as estacións do ano debido á inclinación do eixe terrestre.
 - ✓ Distinta duración dos días e das noites.
 - ✓ Zonas cálidas, temperadas e frías na Terra.

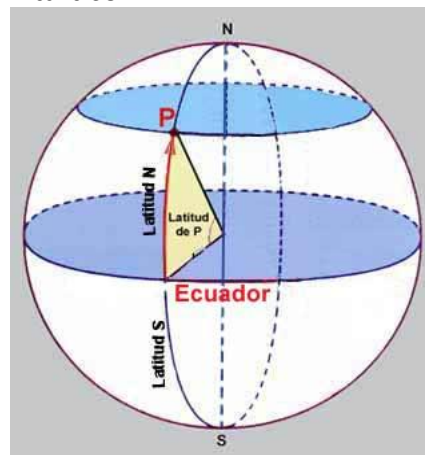
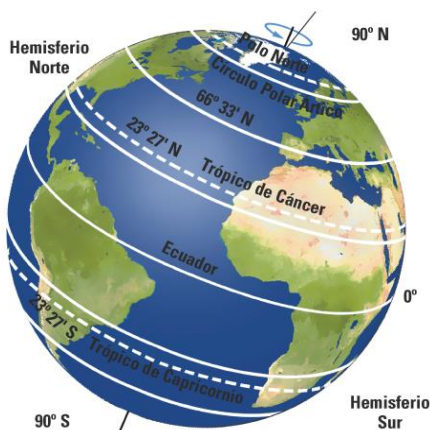

- A inclinación do eixe de rotación da Terra é a responsable da sucesión das estacións do ano.
- **SOLSTICIOS** ⇒ Os raios do Sol son perpendiculares ao Trópico de Cáncer (Solsticio de **verán**) ou ao Trópico de Capricornio (Solsticio de **inverno**).
- **EQUINOCCIOS** ⇒ Os raios do Sol son perpendiculares ao Ecuador (de **primavera** e de **outono**).

1.5. A LATITUDE

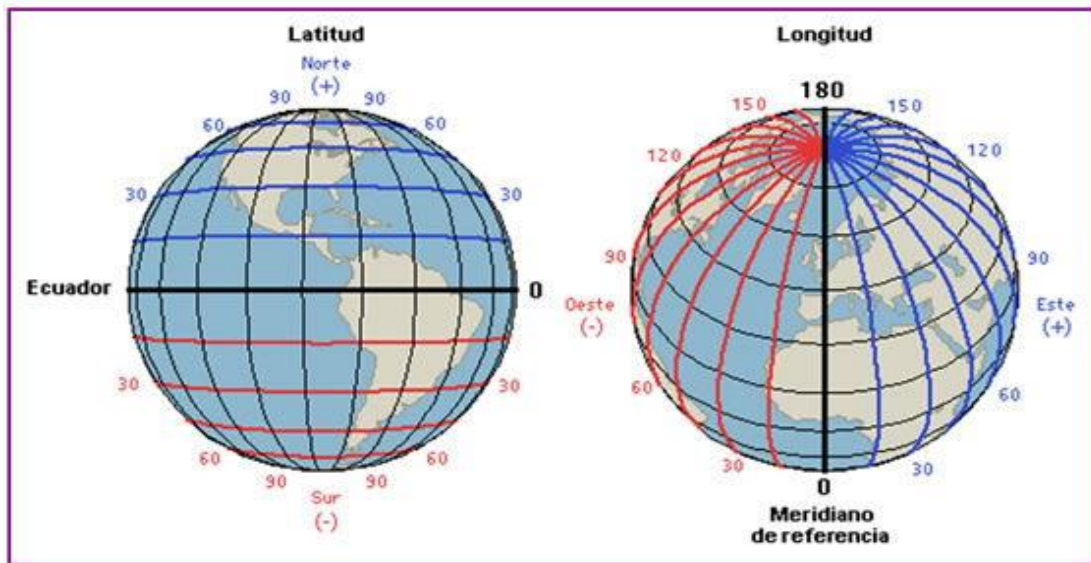
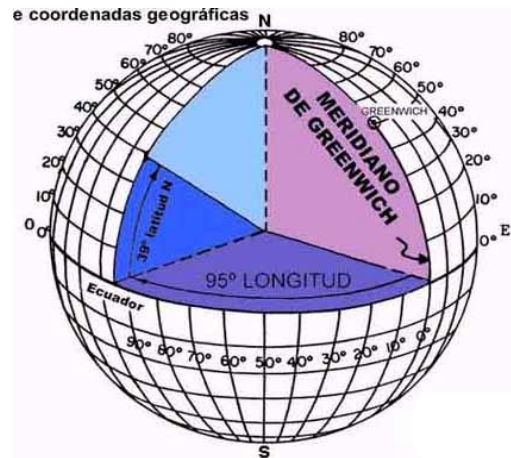
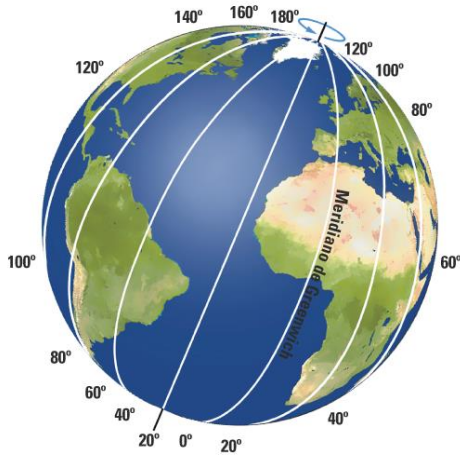
- A latitude é a distancia á que se atopa un lugar ao Norte ou ao Sur do Ecuador. Mídese tomando como referencia as liñas imaxinarias paralelas ao Ecuador (os **PARALELOS**).
 - ✓ A latitude mídese en graos porque é un ángulo.
 - ✓ O Ecuador ten a latitude 0°
- **HEMISFERIO NORTE**: Os lugares ao Norte do Ecuador teñen unha latitude entre 0° e 90° N. O Polo Norte ten unha latitude de 90°N. Tamén pode utilizarse latitude positiva para o Hemisferio Norte (90°).
- **HEMISFERIO SUR**: Os lugares ao Sur do Ecuador teñen unha latitude entre 0° e 90°S. O Polo Sur ten unha latitude de 90°S. Pode utilizarse latitude negativa para o Hemisferio Sur (-90°).
- As liñas de referencia para a latitude son:
 - ✓ O Ecuador
 - ✓ O Trópico de Cáncer e o Trópico de Capricornio
 - ✓ O Círculo Polar Ártico e o Círculo Polar Antártico

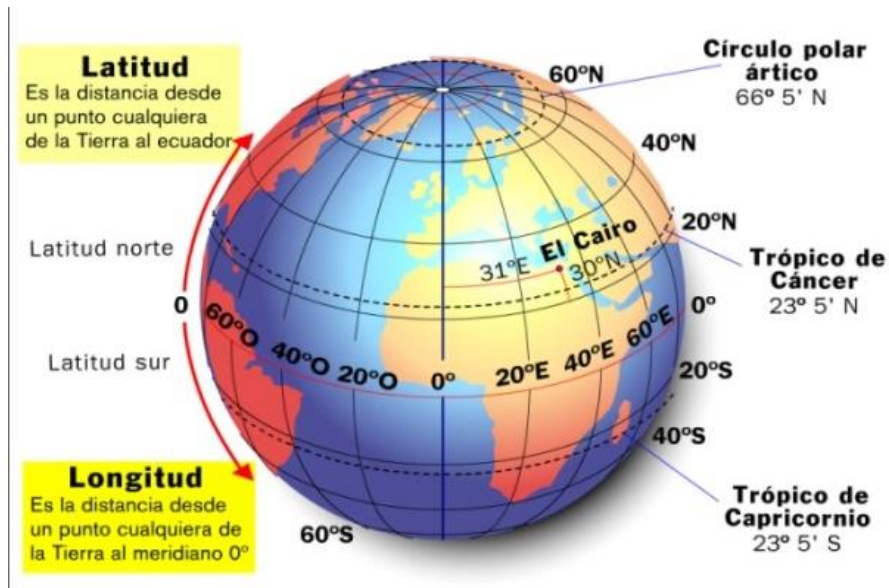

1.6. A LONXITUDE

- A lonxitude é a distancia á que se atopa un lugar ao Leste e ao Oeste do meridiano de Greenwich. As liñas imaxinarias utilizadas para medir a lonxitude chámanse **MERIDIANOS** e van do Polo Norte ao Polo Sur.

- A lonxitude mídese en graos.
- O Meridiano de Greenwich ten a lonxitude 0°, e chámase así porque pasa a través de Greenwich (Londres).
- Os lugares situados ao Leste de Greenwich teñen lonxitude de 0° a 180° Leste (180°E). Pode utilizarse lonxitude positiva para as lonxitudes ao Leste de Greenwich.
- Os lugares situados ao Oeste de Greenwich teñen lonxitude de 0° a 180° Oeste (180°O). Pode utilizarse lonxitude negativa para as lonxitudes ao Oeste de Greenwich.

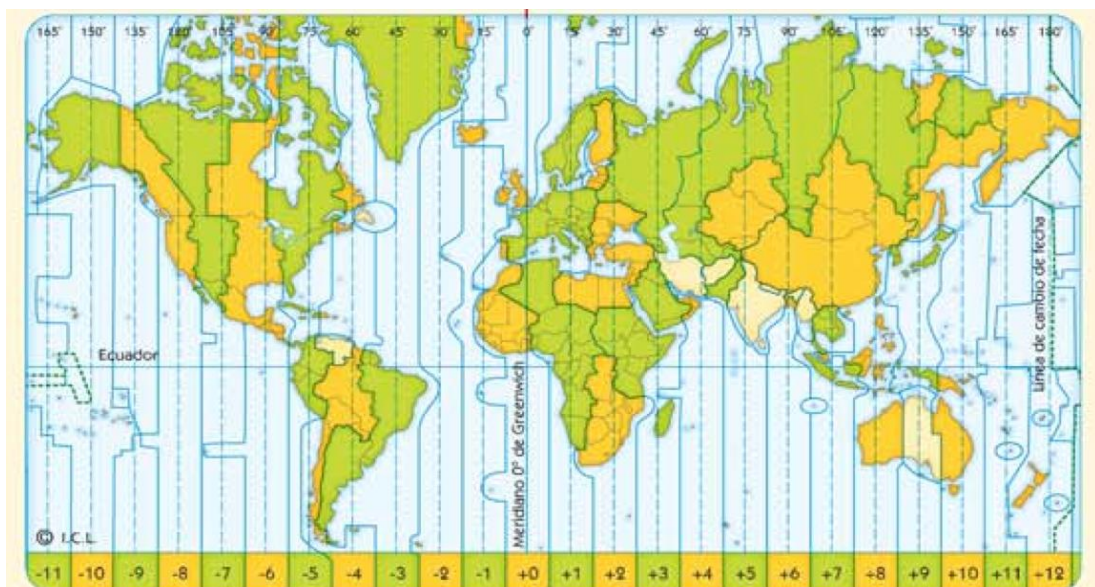

1.7. OS FUSOS HORARIOS

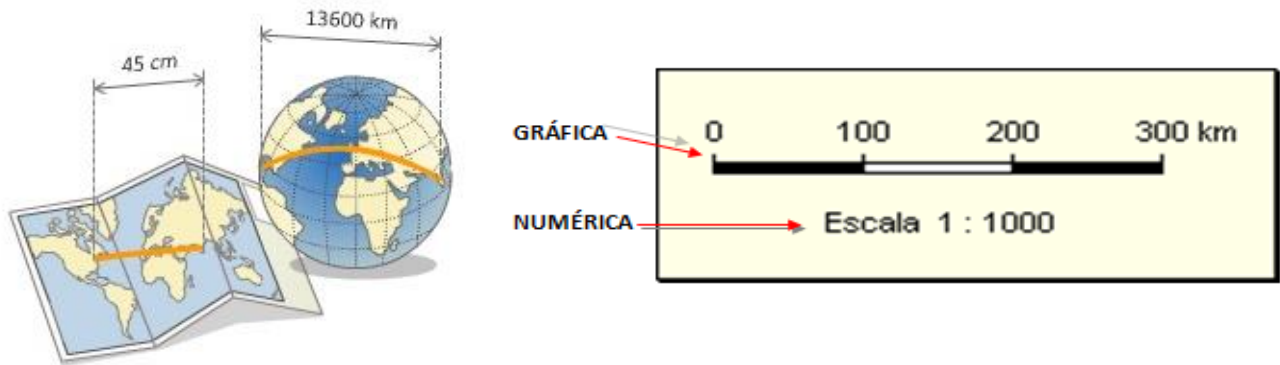
Debido á forma esférica da Terra e á súa rotación, existen diferentes fusos horarios. Isto fai que nunhas zonas da Terra sexa de día e noutras de noite. Para establecer a hora de cada lugar utilizamos os fusos horarios, un mapa onde se divide a Terra en 24 fusos horarios, xa que o día ten 24 horas.

Os lugares dentro de cada fuso horario teñen a mesma hora. O fuso horario de referencia para establecer a hora é o meridiano de Greenwich, e a partir de el, adiántase unha hora de cada fuso cara ao Leste, e atrásase unha hora cara ao Oeste.

1.8. A ESCALA

- **ESCALA:** Veces que se reduce unha zona xeográfica real para poder ser representada no mapa.
- A escala pode ser:
 - **Numérica:** unha fracción.
 - **Gráfica:** unha liña recta dividida en segmentos.

PASOS PARA CALCULAR DISTANCIAS CON LA ESCALA

1º

COMPRENDER LA ESCALA

$1/16.500.000$

Cada 1cm del mapa corresponde a
16.500.000 cm en la realidad

Cada 1 cm en el mapa corresponde
a 165 Km en la realidad

2º

MEDIMOS LA DISTANCIA EN EL MAPA CON UNA REGLA

Ejemplo
Madrid-Lisboa = 3 cm

PASOS PARA CALCULAR DISTANCIAS CON LA ESCALA

3º

APLICAMOS UNA REGLA DE TRES

$$\frac{1 \text{ cm}}{16.500.000} = \frac{3 \text{ cm}}{X}$$

$$X = \frac{16.500.000 \times 3}{1}$$

$$X = 49.500.000 \text{ cm}$$

4º

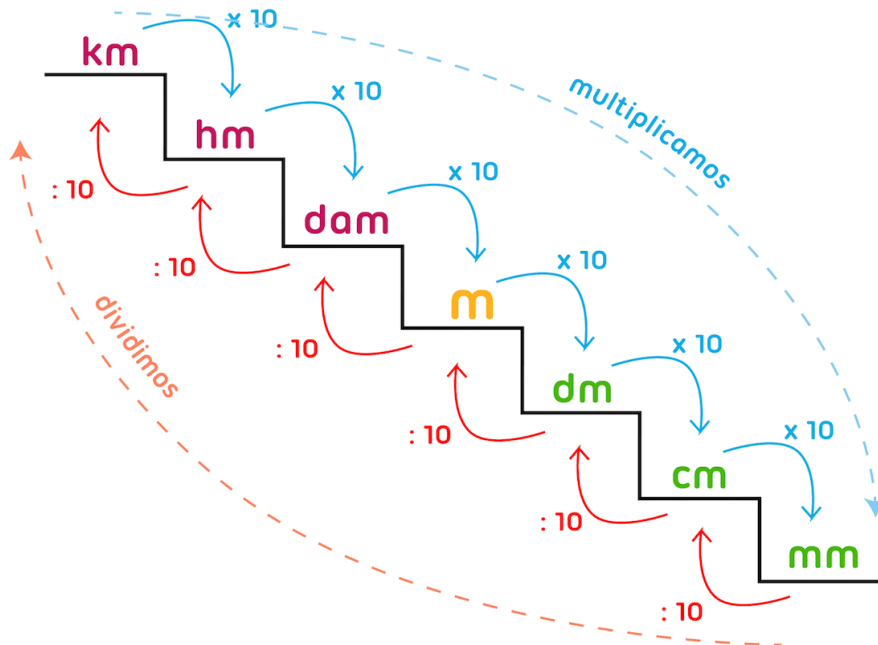
$$1 \text{ Km} = 1.000 \text{ m} = 100.000 \text{ cm}$$

TRANSFORMAMOS cm en Km

$$49.500.000 \text{ cm} = 495.000 \text{ m} = 495 \text{ km}$$

LA DISTANCIA REAL de la línea recta
entre Madrid y Lisboa es de
495 Km

Recordamos a conversión de unidades:

1.9. A CARTOGRAFÍA E OS TIPOS DE PROYECCIÓN XEOGRÁFICA

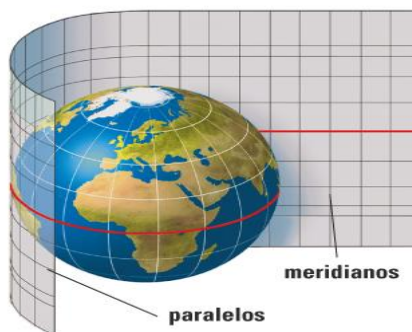
A ciencia que elabora os mapas chámase **CARTOGRAFÍA**. Utilizamos a Cartografía para representar un espazo xeográfico. Un mapa representa unha parte da Terra ou a Terra completa nunha superficie plana.

Para elaborar un mapa hai que elixir un sistema de proxección e unha escala. Hai distintos tipos de proxeccións.

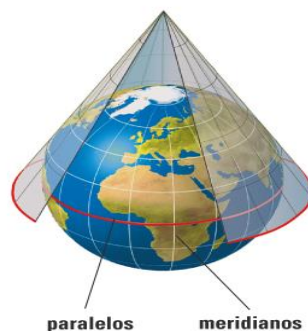
PROYECCIÓN CILÍNDRICA

A proxección cilíndrica traslada os meridianos e os paralelos a un cilindro. O resultado é un mapa rectangular no que os meridianos e paralelos son liñas rectas.

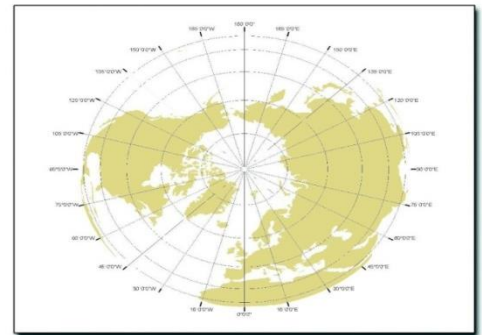
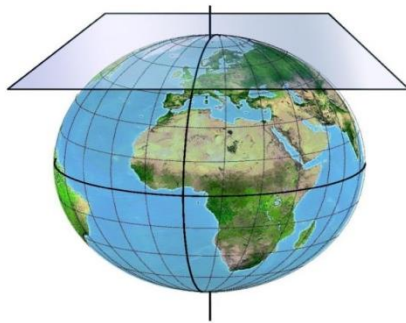
PROYECCIÓN CÓNICA

A proxección cónica traslada os meridianos e paralelos a un cono, dando como resultado un mapa en forma de abano.

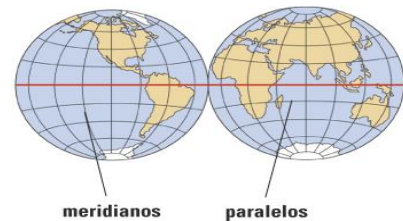
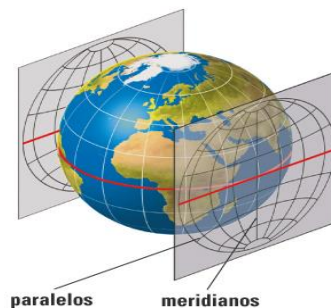
PROYECCIÓN POLAR

A proyección polar traslada os meridianos e paralelos a un plano que toca a Terra nun dos polos, dando como resultado un mapa redondo.

PROYECCIÓN CENITAL

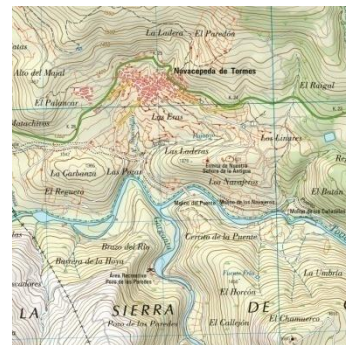
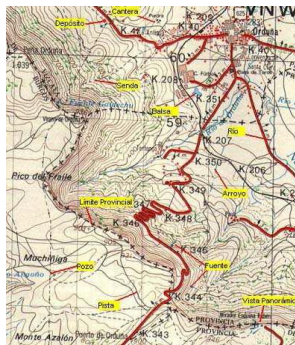
A proyección cenital traslada os meridianos e paralelos a un plano que toca a Terra no Ecuador, dando como resultado dous mapas redondos.

1.10. TIPOS DE MAPAS

Existen diferentes tipos de mapas nos que podemos analizar distintos aspectos xeográficos:

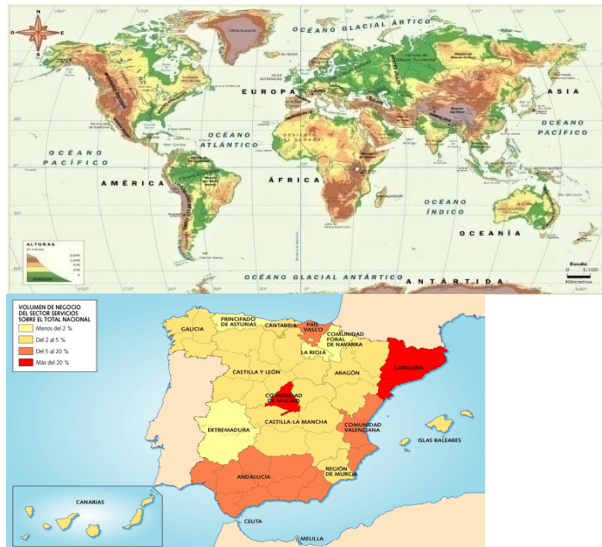
TOPOGRÁFICOS: Inclúen información de aspectos físicos (naturais) e humanos (artificiais). Serven de base para realizar outros mapas.

POLÍTICOS: Estados, provincias, capitais, fronteiras.

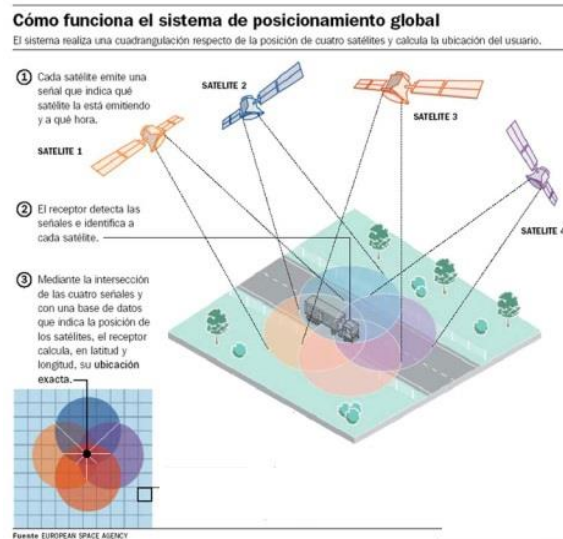
FÍSICOS: Relevo, ríos, mares, océanos, accidentes xeográficos.

TEMÁTICOS (XEOGRAFÍA HUMANA): Poboación, actividades económicas, cidades.

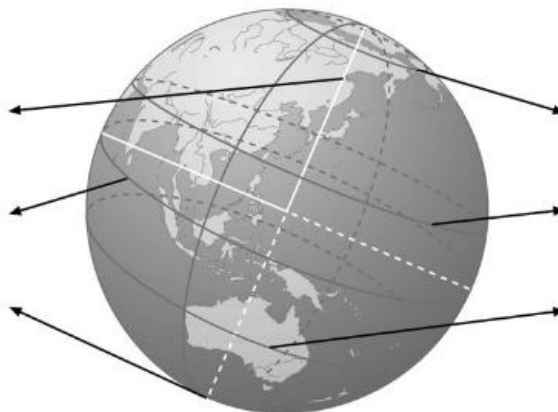
1.12. GPS

É a ferramenta máis popular nos últimos anos, xa que nos sitúa nun punto no mapa grazas ao seu sistema de posición (*Global Positioning System*), e usa satélites para a súa navegación, polo que tamén é coñecido como “Sat Nav”.

ACTIVIDADES

1. Copia o debuxo da esfera terrestre e sitúa os nomes das liñas imaxinarias da Terra.

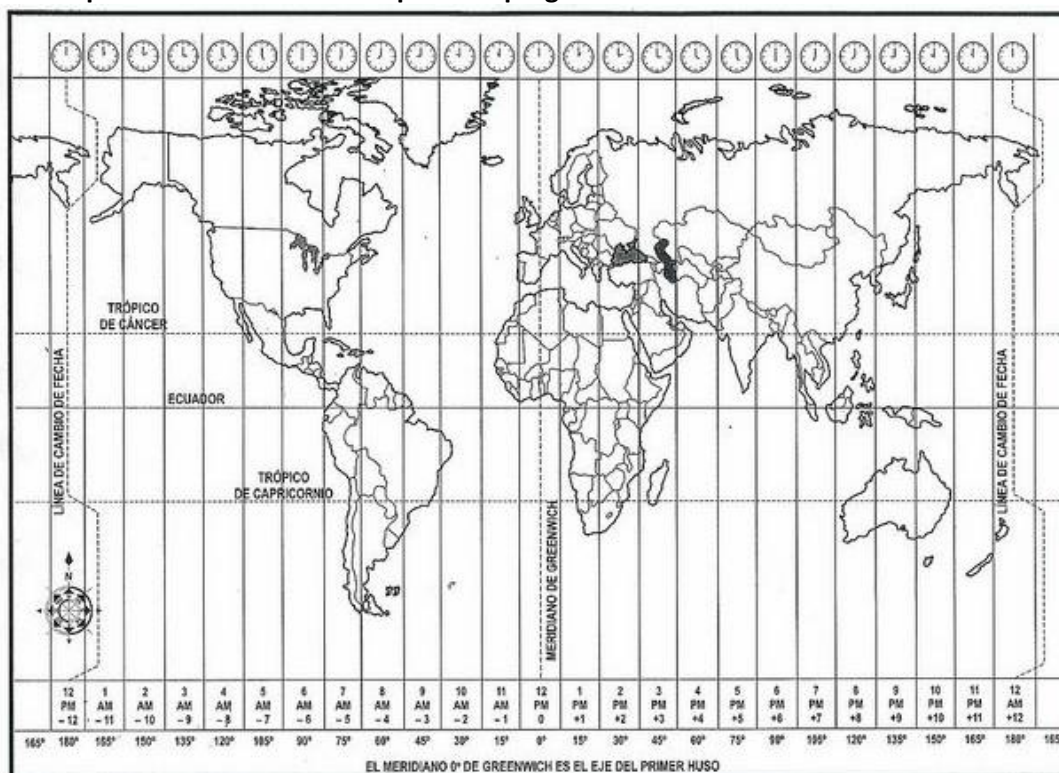

2. Para que serve a escala dos mapas? Indica os tipos de escala que existen.

3. Sobre a escala, calcula e razoa:

- Nun mapa realizado a escala 1:1.500.000 a distancia entre os puntos A e B é de 5 cm. Calcula a distancia real en quilómetros entre eles.
- Noutro mapa realizado a escala 1:25.000 a distancia entre os puntos A e B é de 5 cm. Calcula a distancia real en quilómetros entre eles.
- Cal dos dous mapas escollerías se queres utilizalo para dar un paseo?

4. Observa o mapa de fusos horarios e resposta ás preguntas:

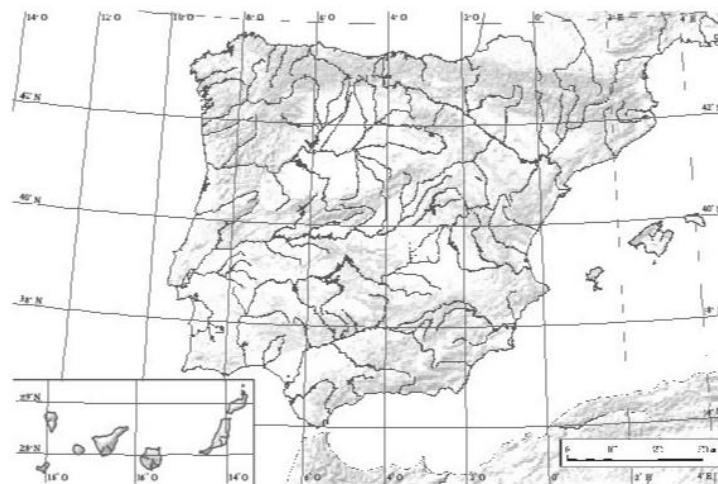
- Que son os fusos horarios?
- En cantos fusos horarios está dividida a Terra?
- Cal é o fuso horario de referencia para establecer a hora dun lugar?
- Se viaxamos desde España a Australia, temos que adiantar ou atrasar o reloxo? Por que?
- Se en Greenwich son as 12 horas, que hora é en Lima (Perú)?
- Que hora é en Bombay (India) cando en España son as 10 da mañán? E en Brasilia (Brasil)?

5. Observa o mapa e contesta as preguntas:

- Que provincia está situada máis ao nordeste da Península Ibérica?
- Que provincia está situada máis ao sur, Albacete ou Guadalaxara?
- Que provincia andaluza sitúase ao oeste de Sevilla?
- Cal é a provincia máis noroccidental da Península?
- Cal destas dúas provincias sitúase na zona oriental de España, Castellón ou León?

6. Observa o mapa, resposta ás preguntas. Calca o mapa e localiza cada accidente xeográfico:

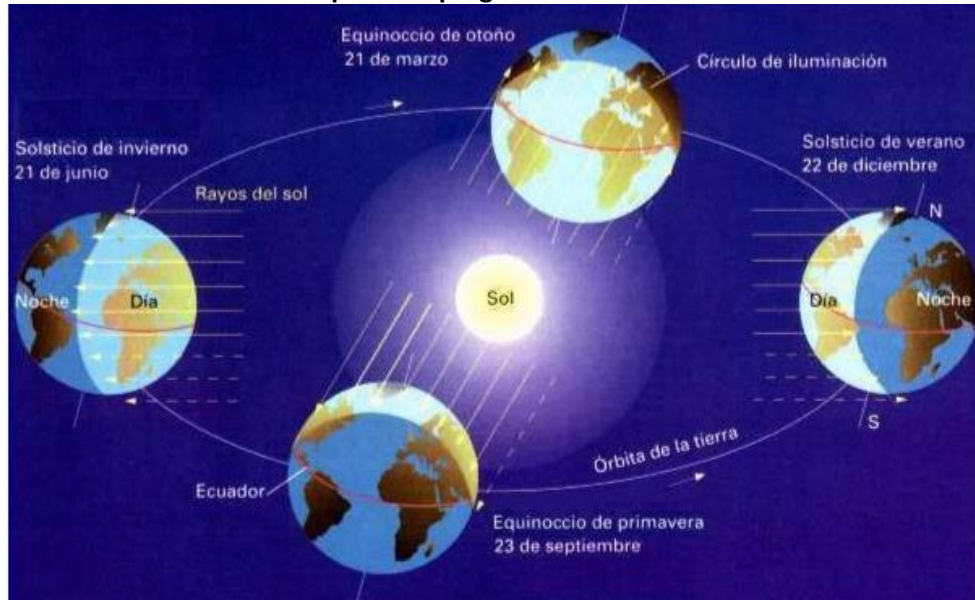

- Que mar ou océano está no norte de España?
- Que mar ou océano baña as costas occidentais da Península?
- En que mar podemos nadar se imos á costa oriental de España?
- As Illas Baleares están ao leste ou ao oeste da Península? E as Canarias?

7. Completa as frases:

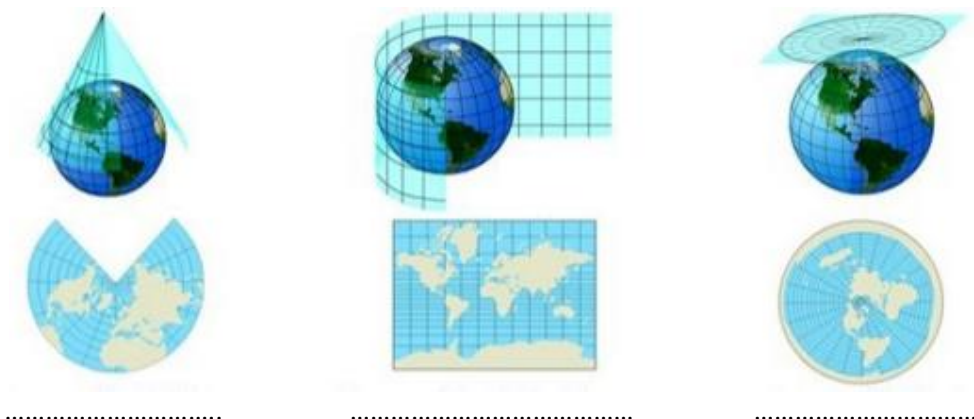
O movemento de traslación é o xiro da Terra A duración é de días e horas, polo que como cada ano ten días, o tempo restante acumúlase, de xeito que cada anos engádese un día ao mes de Este ano coñécese co nome de

8. Observa o debuxo da traslación e resposta as preguntas:

- Durante o solsticio de verán, que hemisferio está máis iluminado?
- No verán, como é a iluminación do Círculo Polar Ártico?
- Que hemisferio está menos iluminado no solsticio de inverno?
- No inverno, que círculo polar está máis iluminado?
- Durante os equinoccios, como están iluminados os dous hemisferios?

9. Que é un sistema de proxección? Indica os nomes dos sistemas de proxección que aparecen nas imaxes.

10. Relaciona as seguintes columnas:

Respostas (emparella número e letra):

1. Cartografía	a. Distancia desde calquera punto da Terra ao Ecuador
2. Mapa	b. Elaboración de mapas
3. Meridiano	c. Círculos perpendiculares ao eixe terrestre
4. Paralelo	d. Semicírculo que vai de polo a polo
5. Latitude	e. Representación da Terra en superficie plana

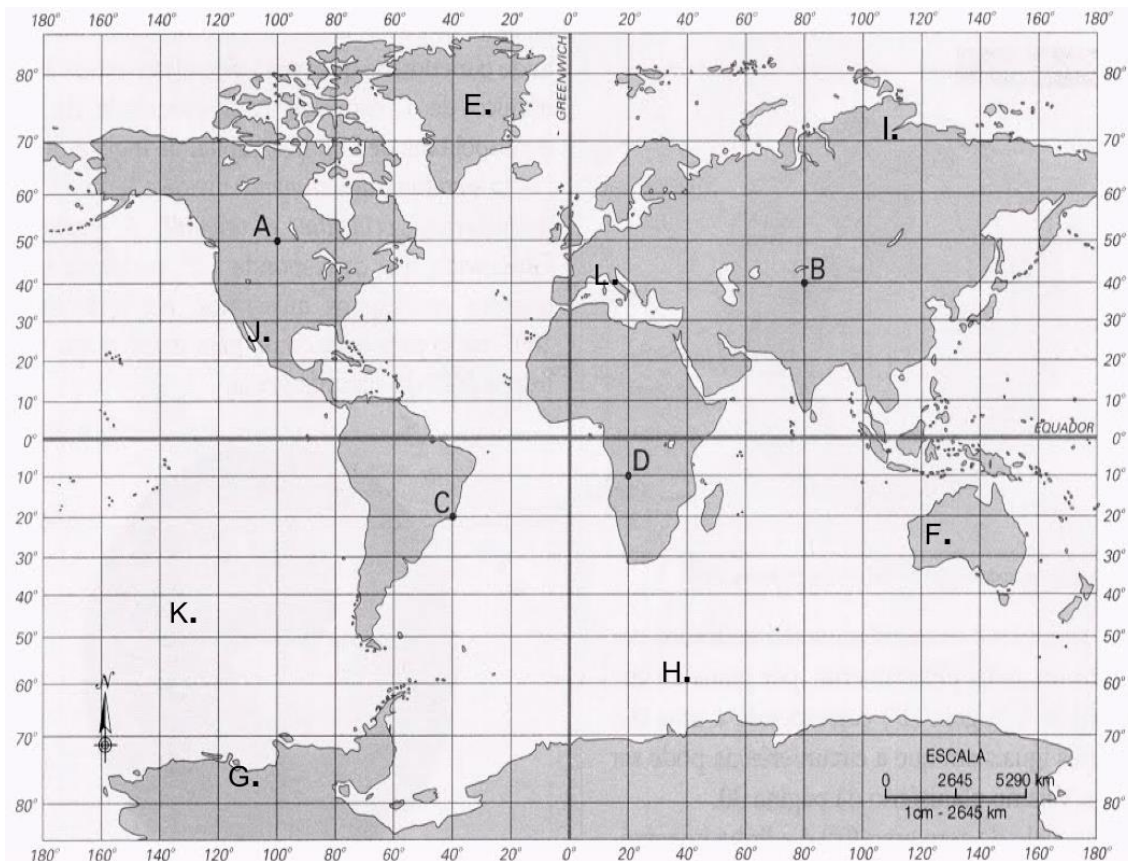
11. Define: Latitude e Lonxitude

12. Das seguintes afirmacións sinala as que son verdadeiras e corrixe as falsas para que se convirtn en verdadeiras:

- a) Os meridianos son círculos perpendiculares ao eixe terrestre.
- b) O paralelo principal é o que pasa por Greenwich.
- c) A escala gráfica é unha fracción que indica a relación entre unha unidade do mapa e a realidade.
- d) O meridiano do Ecuador divide a Terra en dous hemisferios, o leste e o oeste.

13. Indica as coordenadas xeográficas dos puntos marcados no mapa:

A:	G:
B:	H:
C:	I:
D:	J:
E:	K:
F:	L:

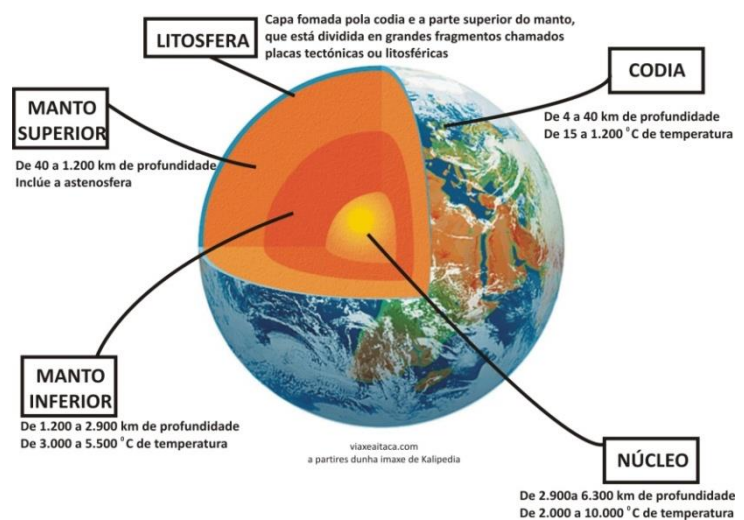

2. A SUPERFICIE TERRESTRE

2.1. A ESTRUTURA DA TERRA

A Terra componse de varias partes dispostas a modo de **capas** concéntricas de diferente composición e grosor:

- **ATMOSFERA:** capa gasosa que envolve a Terra.
- **BIOSFERA:** capa que comprende a superficie terrestre, nivel inferior da atmosfera, onde se desenvolven os seres vivos.
- **CODIA:** cunha parte sólida formada por rochas –litosfera- e outra parte líquida –hidrosfera- formada polos mares, ríos e lagos.
 - **LITOSFERA:** capa sólida e máis externa.
 - **HIDROSFERA:** comprende todas as augas do planeta, doces e salgadas.
- **MANTO:** é a capa máis grosa, formada por rochas en estado sólido e semisólido (magma).
 - **NÚCLEO:** zona máis interna, formada por rochas e minerais sometidos a enormes presións e elevadas temperaturas (4.000°C)

Sobre a superficie

A codia terrestre está formada por:

- **Terras emerxidas.** Son as que sobresaen da superficie dos océanos. Son os continentes, grandes masas de terras emerxidas: Asia, Europa, África, América, Oceanía e Antártida.
- As **augas continentais.** Poden ser:
 - Ríos e lagos, visibles na superficie.
 - Augas subterráneas, baixo terra.
- Océanos e mares. Son grandes masas de auga salgada.
 - **Océanos:** Atlántico, Pacífico, Índico, Glaciar Ártico e Glaciar Antártico.
 - **Mares:** zonas diferenciadas dos océanos que están próximas aos continentes e teñen menor profundidade (Mediterráneo, Báltico, Caribe, Vermello, Arábigo...).

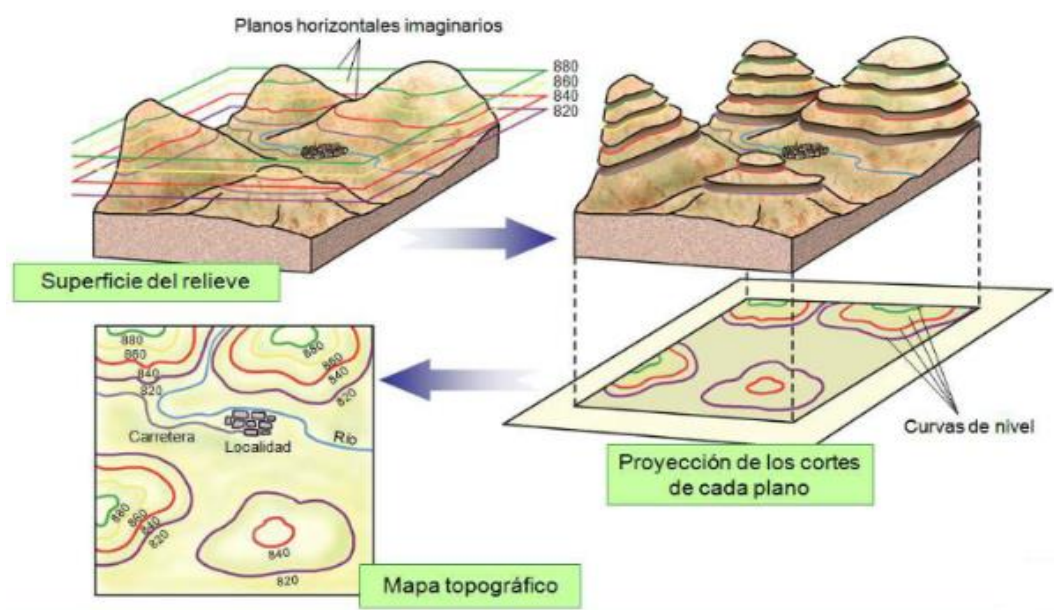

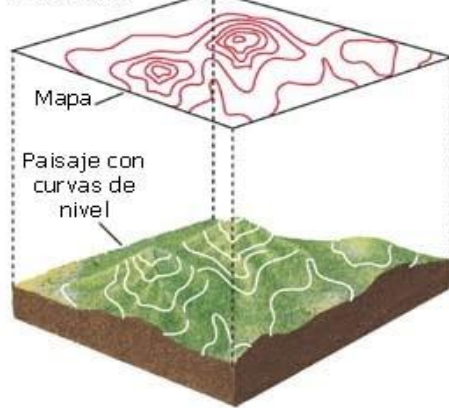
2.2. O MAPA TOPOGRÁFICO

- **ALTITUDE:** A altitude é a distancia que hai verticalmente desde o nivel do mar.
- Os **MAPAS TOPOGRÁFICOS** amosan a forma da superficie terrestre, as áreas altas e baixas, reflectindo o relevo e a altitude da zona do mapa.
- A altitude nestes mapas distínguese con cores ou liñas que conectan puntos coa mesma altitude (**curvas de nivel ou isohipsas**).

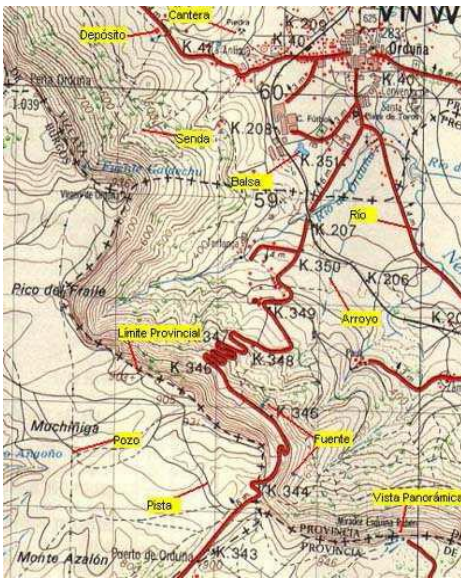
Elaboración do mapa topográfico

Montaña

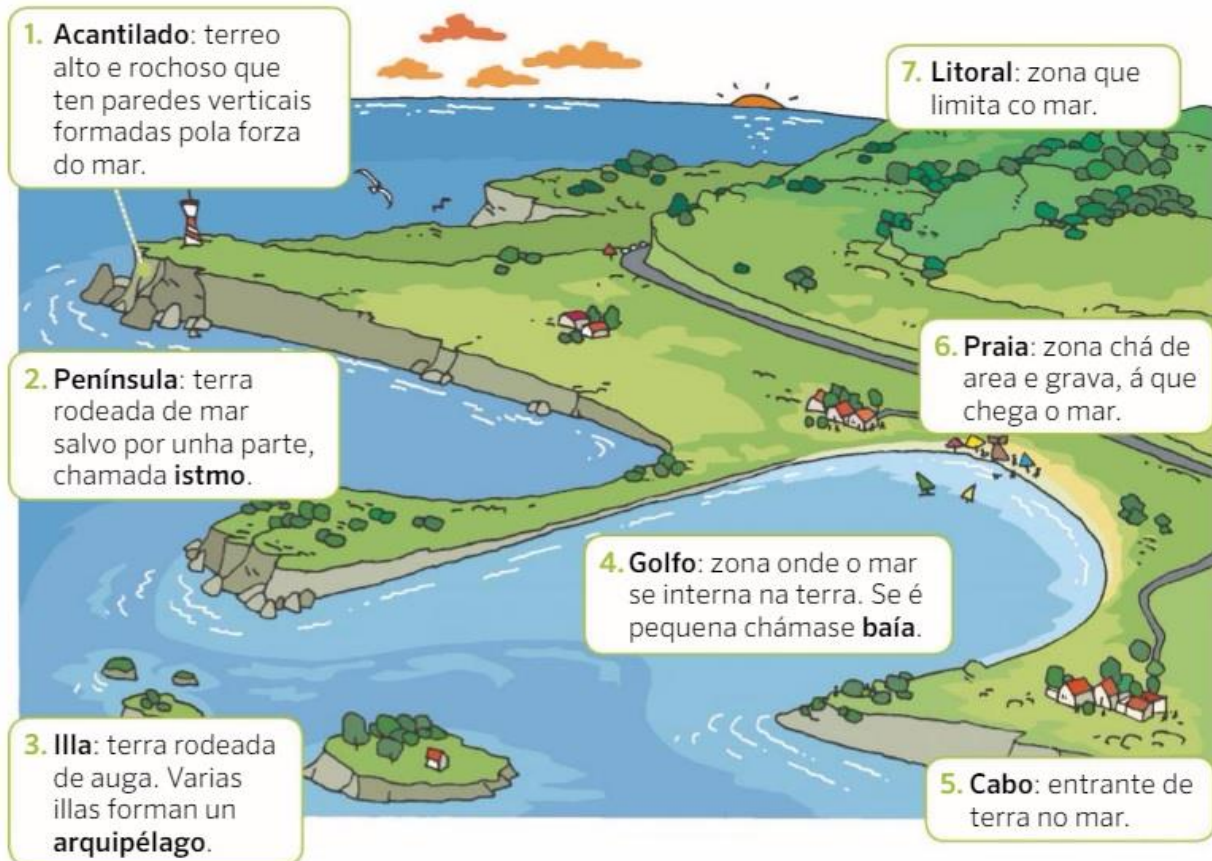
Valle

2.3. PAISAXE DE COSTA

- **ILLA:** área de terra completamente rodeada de auga.
- **ARQUIPÉLAGO:** grupo de illas próximas ou con características comúns.
- **ISTMO:** franxa estreita de terra que une dous territorios maiores.
- **PENÍNSULA:** extensión de terra rodeada de auga por todas partes menos por unha ou istmo que a une a outra porción de terra de extensión maior.
- **RÍA:** val fluvial asolagado polo mar. Puido formarse pola acción erosiva dos ríos, movementos de subida e baixada do nivel do mar, fracturas no solo, movemento das placas.
- **GOLFO:** entrada do mar na terra entre dous cabos
- **BAÍA:** entradas do mar na terra, máis pequenas que os golfos, con forma redondeada.
- **CABO:** porción de terra que entra no mar.

- **PRAIA:** parte da costa onde se depositan sedimentos desprazados polo mar (pedras, gravas, areas e outros materiais).
- **CANTIL:** Terreo de moi forte pendente formada por erosión ou fractura do terreo. Son frecuentes no litoral, atopando paredes escarpadas na rocha pola forza do mar.

2.4. PAISAXE INTERIOR

- **MONTAÑA:** elevación do terreo (por riba de 600 m) que destaca sobre a súa contorna.
- **SERRA:** conxunto de montañas aliñadas con cumios de formas agudas.
- **CORDILLEIRA:** sucesión de serras e montañas enlazadas entre si.
- **PICO:** cumio dunha montaña caracterizado pola súa agudeza ou altitude.
- **VAL:** área que hai entre dúas montañas polas que ás veces discorre un río.
- **OUTEIRO:** elevación do terreo illada e con abas pouco empinadas (300-600 m de altitude).
- **CHAIRA:** área plana máis ou menos extensa que pode estar suavemente ondulada.
- **MESETA:** zonas planas como as chairas, pero en zonas altas.
- **CANÓN:** val profundo con fortes pendentes, normalmente cun fondo ocupado por un río.
- **CUNCA OU DEPRESIÓN:** zona en xeral cóncava rodeada de relavos máis altos. Pode estar por debaixo do nivel do mar.

2.5. DEBAIXO DO OCÉANO

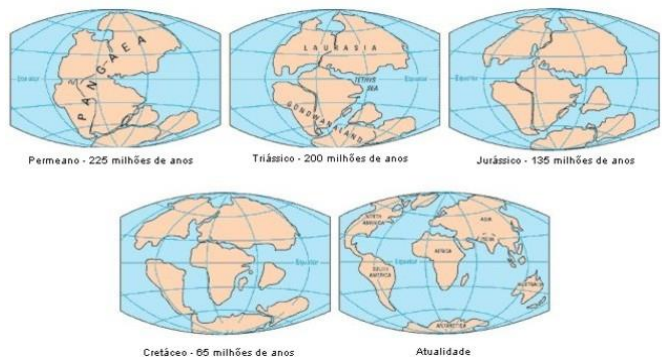
O fondo do océano non é plano, parécese á paisaxe terrestre:

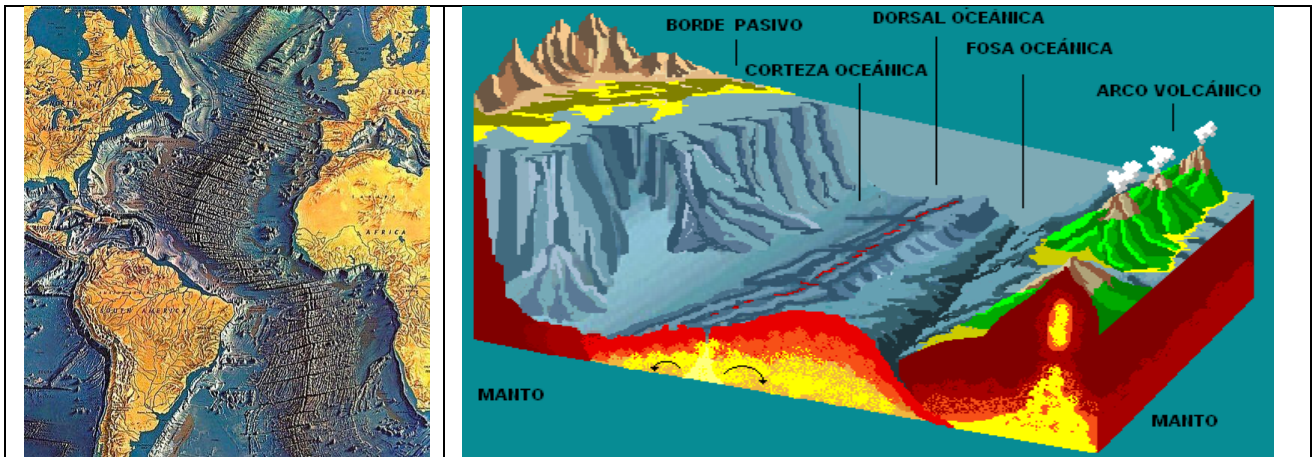
- **DORSAL OCEÁNICA:** Cadeas montañosas submariñas que se estenden polo fondo do océano, resultado do movemento das placas tectónicas.
- **PLATAFORMA CONTINENTAL:** Zona do fondo submarino máis próxima á costa de profundidade inferior a 200 m., onde se depositan gran cantidade de sedimentos polo que hai abundante vida animal e vexetal.
- **FOSAS OCEÁNICAS:** Depresións longas e estreitas no fondo do océano formadas normalmente nas coincidencias das plataformas continentais ou nas costas das illas volcánicas.
- **CHAIRA ABISAL:** Extensións planas de terra no fondo de mares e océanos que se atopan a grandes profundidades, a 3.000-6.000 metros baixo o nivel do mar (zona abisal).

2.5. AS PLACAS TECTÓNICAS

- A cortiza da Terra está dividida en pezas chamadas **PLACAS TECTÓNICAS**. Estas placas móvense debido a que o manto que se atopa debaixo se move moi lentamente.
- É a teoría da **DERIVA CONTINENTAL**, enunciada por **Wegener**, segundo a cal os continentes nacen dunha fractura do continente orixinal (**PANXEA**).
- O lugar onde as placas se xuntan son os **límites** ou **marxes** das placas.

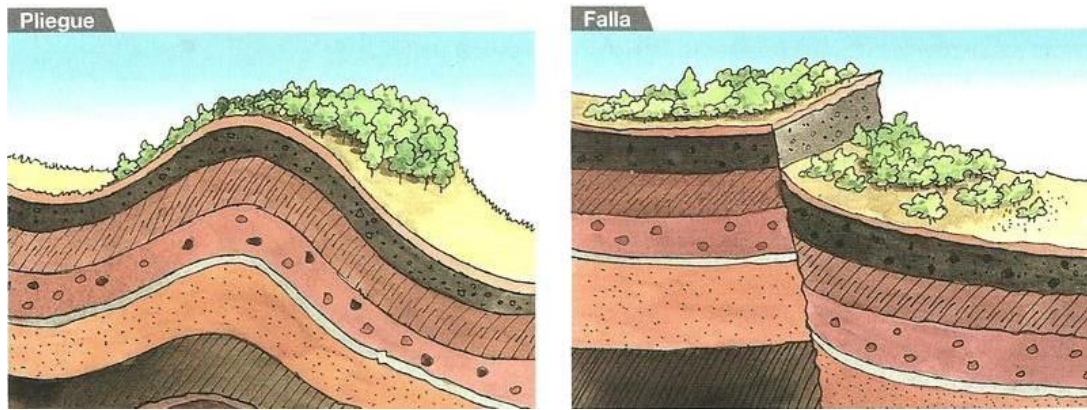

Que pasa cando as placas se moven?

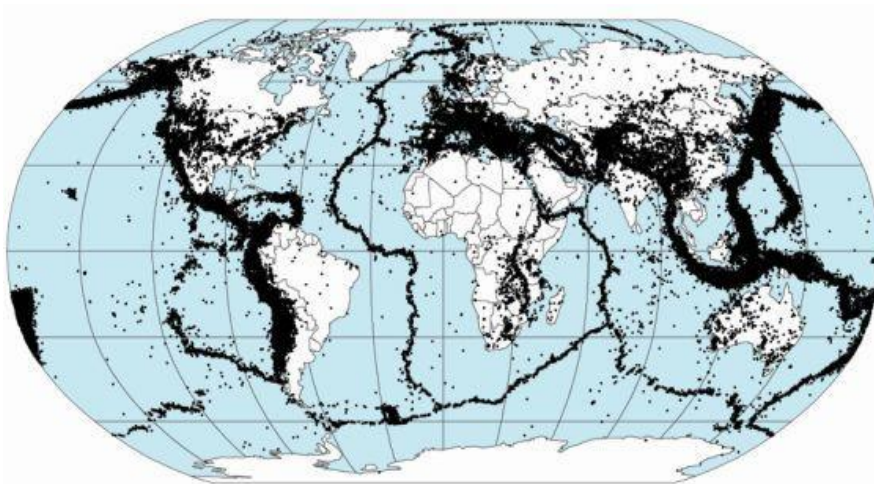
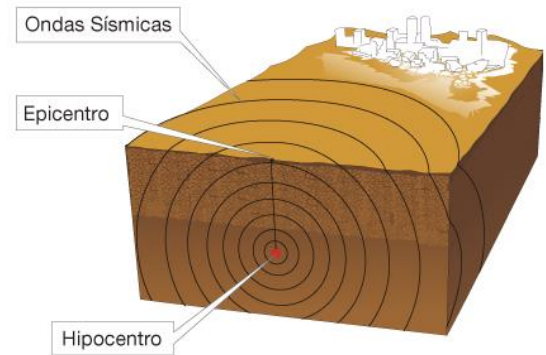
Cando as placas se moven ocorren cambios:

- Os **PREGAMENTOS**: Suceden cando dúas placas chocan e forman unha montaña; pode ser un proceso moi lento.
- **FALLAS**: Son o resultado do choque de dúas placas tectónicas con rotura, creando unha paisaxe con cantís ou fracturas que se ven no terreo.

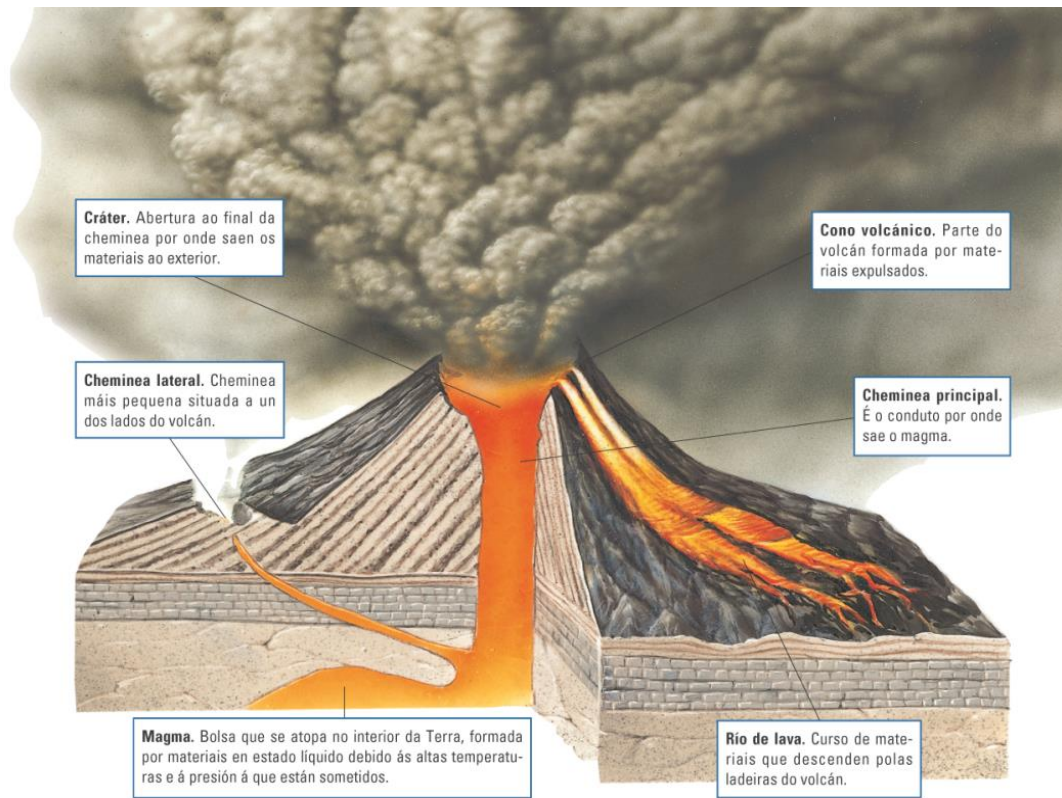
- **TERREMOTOS:** O aumento de presión entre dúas placas tectónicas causa un gran movemento entre ámbalas dúas placas, dando lugar ao que se coñece como terremoto.

- ✓ O punto onde comeza o terremoto é o **hipocentro** ou **foco**.
- ✓ As ondas de choque causan vibracións.
- ✓ O **epicentro** é o punto na Terra onde sucede o terremoto.
- ✓ A intensidade dun terremoto mídese co **sismógrafo** e pola Escala de Richter.

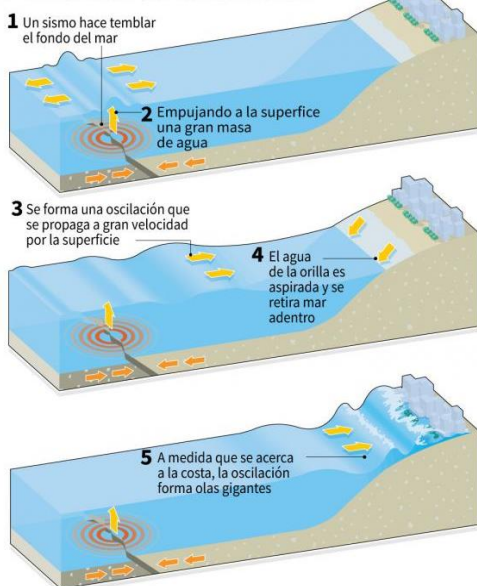
Terremotos no mundo

- **VOLCÁNS:** Un volcán entra en erupción cando a presión fai que saia magma da capa do manto da Terra.
 - Os volcáns activos poden entrar ou non en erupción.
 - Os volcáns que non entran en erupción durante un longo período de tempo son volcáns durmidos ou apagados.
 - Que sucede na erupción? A imaxe explica as partes dun volcán e o proceso da erupción.

- **TSUNAMIS:** Cando os terremotos e as erupcións volcánicas se producen baixo a superficie acuática, poden facer que se desprace auga do mar, o que se coñece como *tsunami*. Son ondas enormes que poden chegar a 40 m de altura e causan grandes danos nas zonas de costa.

Formación de un tsunami

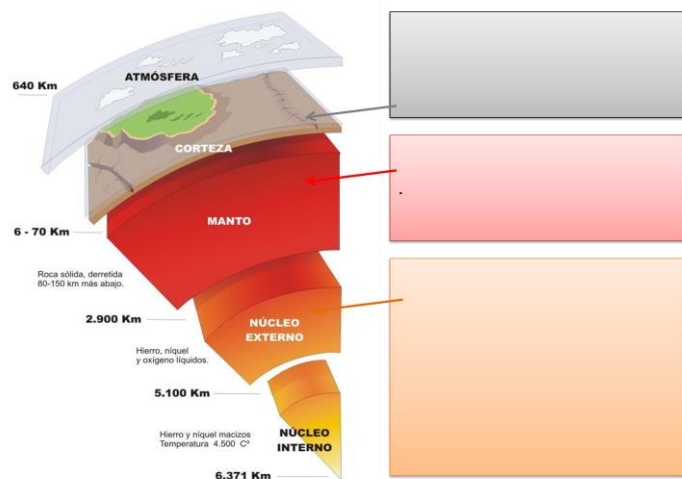
Fuentes: Nature, USGS

AFP

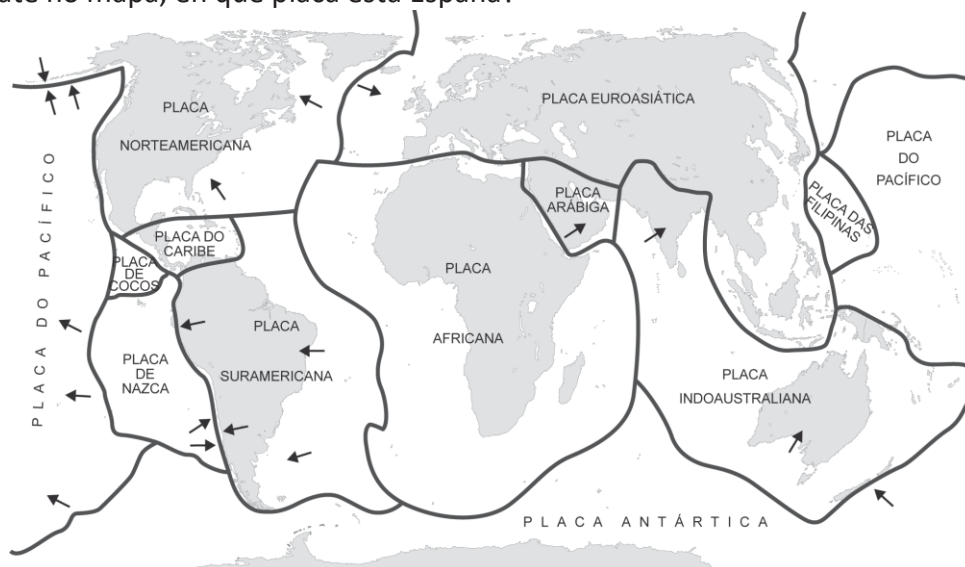

ACTIVIDADES

1. Como se chaman as capas que forman a Terra?
2. En que capa se desenvolve a vida?
3. Por que cres que a hidrosfera se representa nos mapas en cor azul?
4. Debuxa o esquema das capa da Terra no teu caderno e completa cada cadro coa información axeitada.

5. Como se chaman as grandes superficies sólidas que forman a codia da terra e están bordeadas polos océanos?
6. Fíxate no mapa, en que placa está España?

7. Os bordos das placas son zonas nas que existe maior risco de que se produzan terremotos e volcáns porque son zonas onde rozan esas placas. Observando o mapa anterior, onde hai máis posibilidades de tremores de terra, no norte ou no sur de Europa? Por que?

8. Que son os tsunamis? Que pasa cando un tsunami afecta a zonas moi poboadas?
9. Calca un mapamundi como este no teu caderno e pon os nomes dos océanos e dos continentes.

10. En que continente está España? Que océanos e mares bañan ese continente?
11. Por que cres que á Terra se lle chama o *planeta azul*? Cal é o océano máis extenso?
12. Identifica cada accidente xeográfico numerado:

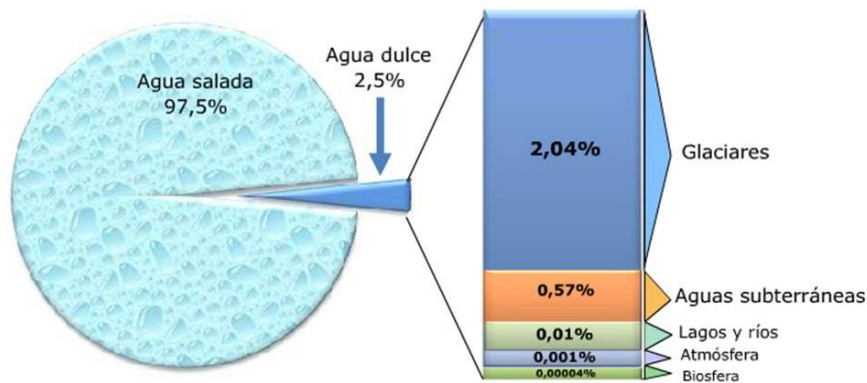

13. Identifica os puntos numerados no mapa de España (Elabora unha lista cos números ordeados).

3. A AUGA NO PLANETA

A auga cobre o 71% da superficie terrestre, pero só podemos beber e usar para regar a auga doce, sendo a salgada a maior parte que se atopa en mares e océanos. A maior parte da auga doce atópase como xeo ou debaixo da Terra. O resto da auga doce está constantemente fluindo dun sitio a outro, o que se coñece como o **ciclo da auga**.

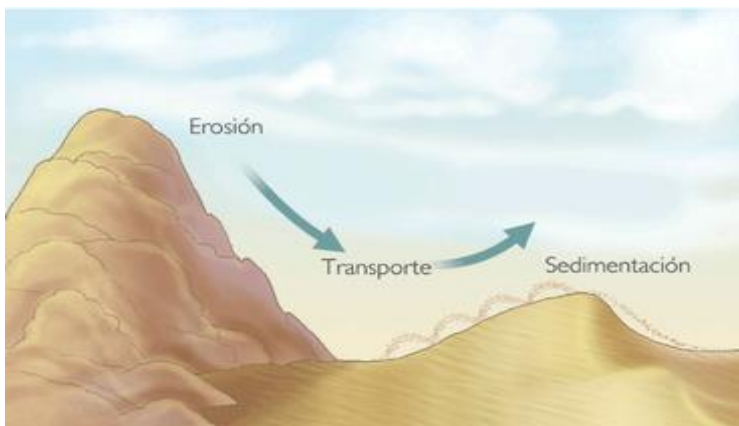
3.1. O CICLO DA AUGA

1. **EVAPORACIÓN:** A auga pasa do estado líquido a vapor polo aumento da temperatura. Nos mares e océanos evapórase a auga doce, o sal queda.
2. **CONDENSACIÓN:** Paso do estado gasoso a líquido. O vapor de auga condénsase formando nubes.
3. **VENTO:** O vento empuxa as nubes cara á terra, de xeito que cando chocan coas montañas ascenden e, ao baixar a temperatura, favorécese a condensación.
4. **PRECIPITACIÓNS:** A auga cae en forma de choiva, neve ou saraiba.
5. **FILTRACIÓN:** A auga móvese a través do chan, alimentando os acuíferos.
6. **ESCORRENTÍA:** A auga que non se filtra no chan, discorre ata chegar á rede fluvial e remata en mares e océanos.

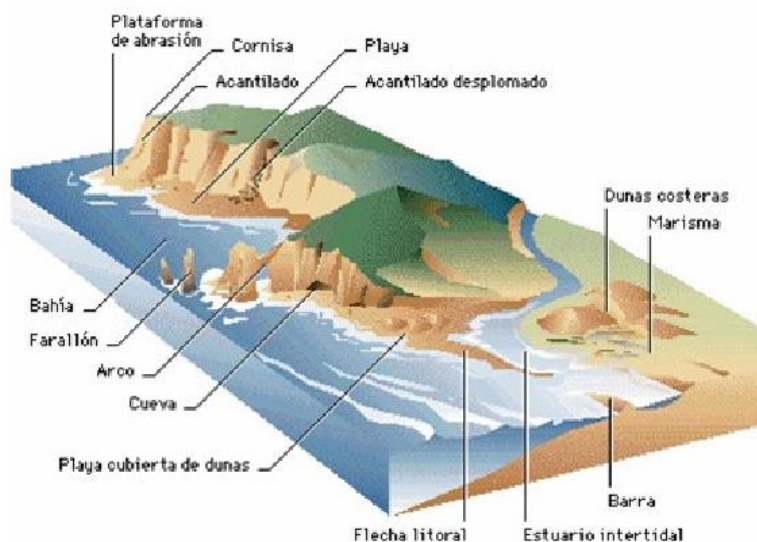

3.2. A EROSIÓN

- A auga é unha das causas da erosión, distinguíndose tres fases:
 1. **DESGASTE**: A auga fai perder material nas rochas e o solo.
 2. **TRANSPORTE**: Ríos e mares moven os restos de rocha e solo (sedimentos).
 3. **SEDIMENTACIÓN**: Ríos e mares deixan os sedimentos en diferentes lugares.
- O desgaste e a erosión prodúcense tamén cando:
 - ✓ Os glaciares nas montañas móvense, levando pedazos de rocha con eles.
 - ✓ O vento move area e terra, con moita intensidade nos desertos.
 - ✓ A temperatura cambia e fai que as rochas rompan.
 - ✓ As plantas cando medran poden chegar a romper rochas, pero normalmente axudan a manter a terra xunta e son importantes para previr a erosión.
 - ✓ Os seres humanos son unha causa importante da erosión.

EROSIÓN TRANSPORTE Y SEDIMENTACIÓN

AUGAS CONTINENTAIS

Ríos, lagos e augas subterráneas.
Ocupan o 3% da auga do planeta.
Auga doce.

Ríos, lagos e augas subterráneas e
glaciares continentais

RÍOS

Ríos: cursos de auga permanentes, que verten as súas augas no mar, nun lago ou noutros ríos (afluentes).

Rede fluvial: conxunto formado polo río principal e os seus afluentes.

Cunca fluvial: terras ocupadas por unha rede de afluentes.

A **cantidad de auga** dun río depende duns factores:

- clima: precipitacións e temperatura.
- solo: permeable ou impermeable.

Caudal: cantidade de auga que pasa por un punto nun segundo. O caudal absoluto mídese en metros cúbicos por segundo ($m^3/\text{segundo}$).

Réxime fluvial: variacións do caudal ao longo do ano.

- Réxime pluvial
- Réxime nival ou glaciar
- Réxime mixto

LAGOS

Lago: acumulación de auga nunha depresión continental. Son alimentados por ríos e auga de chuvia.

Tipos:

- **Orixe glaciar:** cubeta erosionada por xeo.
- **Orixe volcánica:** cráter dun volcán apagado.
- **Orixe tectónica:** zona afundida por faias ou outros feitos estruturais.

AUGAS SUBTERRÁNEAS

Supoñen a terceira parte das augas continentais.

A auga chega da chuvia, filtrándose no subsolo.

Está a diferentes profundidades.

Capa freática: capa de auga entre unha capa permeable na parte superior e unha impermeable na inferior. Pódese sacar a auga a través de pozos.

3.3. OS RÍOS

- A **cunca** dun río é a zona por onde discorre a auga do río principal e os seus afluentes.
- A **desembocadura** é onde o río remata, normalmente nun mar ou océano.
- Os **afluentes** son os ríos que desembocan noutro río.
- Cando un río na súa desembocadura divídese en diferentes pequenos ríos entre acumulacións de sedimento, fórmase un **delta**.
- O **curso** do río é a ruta que atravesa, desde o seu nacemento ata a súa desembocadura.
- O curso dun río divídese en: **alto** (onde nace), **medio** (por onde discorre) e **baixo** (onde desemboca).

CURSO ALTO

- O curso alto dun río é a primeira parte, onde nace. Normalmente nesta zona a auga discorre moi rápido.
- No curso alto, o río erosiona a rocha e fórmanse vales e canóns, e arrástranse sedimentos.
- Ás veces nesta zona danse grandes **fervenzas**, e o home aproveita para construír estacións hidráulicas, que xeran electricidade utilizando a forza da caída da auga, que move unhas turbinas. Para que a caída da auga sexa máis grande, constrúense **presas**, que crean lagos artificiais chamados **embalses**. Esta auga acumulada utilízase para as casas, a industria e a agricultura. As presas tamén serven para controlar o curso do río e así previr enchentes ou que seque.

CURSO MEDIO

- É a parte do río con menos desnivel e onde o curso faise máis ancho, de xeito que a auga discorre a un ritmo máis lento.
- As curvas que se crean neste tramo chámanse **meandros**.

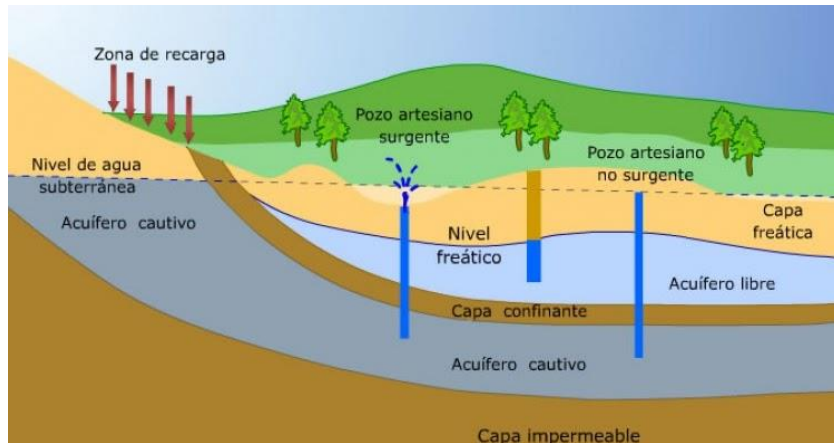
CURSO BAIXO

- É a parte máis cerca da desembocadura dun río, normalmente é a zona máis ancha e fonda do río, polo que incluso nalgúns ríos poden navegar barcos.
- Esta zona adoita ser inundable e é a zona máis tranquila, xa que a auga discorre lentamente. Acumúlanse os sedimentos arrastrados pola auga, o que forma terras fértiles onde se pode cultivar.
- Entre as formas de desembocadura, distinguimos:
 - **Delta.** O río divídese en numerosas canles que discorren entre sedimentos que se van depositando creando unha forma triangular.
 - **Estuario.** Desembocadura aberta onde se mestura a auga doce do río coa salgada do mar.

3.4. AS AUGAS SUBTERRÁNEAS

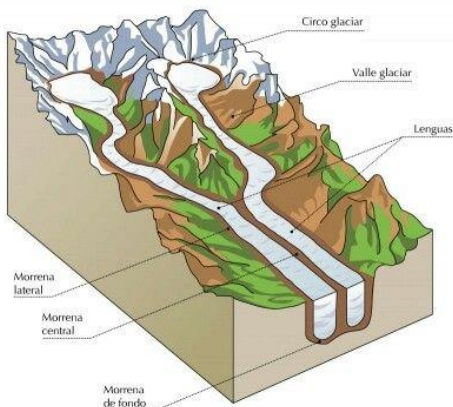
- As augas subterráneas son un total do 30% da auga doce que hai na Terra.
- Cando chove, a auga fíltrase cara á terra, pasa por **rochas porosas** (deixan pasar a auga), ata que chegan a **rochas impermeables** (que non deixan pasar a auga). Entre estas rochas queda a auga, formando o que se chama un **acuífero**.
- O acuífero proporciona auga doce, polo que podemos cavar **pozos** para extraer auga de xeito artificial, ou tamén remata saíndo a auga de xeito natural, o que se chama **manancial**.

3.5. GLACIARES E ICEBERGS

Dous tercios da auga doce da Terra está conxeadada. Os **glaciares** fórmanse pola caída de neve que remata conxeándose dando como resultado unha gran masa de xeo. A maioría dos glaciares atópanse nas rexións polares, como a Antártida ou Groenlandia.

Cando os glaciares chegan ao mar, algúns rompen e forman **icebergs**, que quedan flotando no mar.

AUGAS OCEÁNICAS

Océanos e mares
Ocupan o 97% da auga do planeta
Auga salgada
Son augas con máis densidade
Actúa como regulador térmico

CORRENTES MARIÑAS

Correntes mariñas:

- Desprazamentos de masas de auga que circulan como se fosen grandes ríos dentro de mares e océanos.

- Causas principais:

- ventos dominantes
- diferenzas de temperatura
- densidade de augas mariñas
- movemento de rotación

- Tipos:

- Correntes **cálidas**: C. do Golfo, C. de Kuroshiwo
- Correntes **frías**: C. de Humboldt, C. de California, C. do Labrador, C. de Groenlandia, C. de Canarias, C. Antártica

ONDAS

Ondas:

- Movementos ondulatorios producidos polo vento sobre a superficie acuática.

- Se caracterizan pola súa

Altura

Lonxitude de onda

Velocidade

- **Tsunamis**: ondas de grandes dimensións provocada por terremotos ou erupcións volcánicas no fondo do mar.

MAREAS

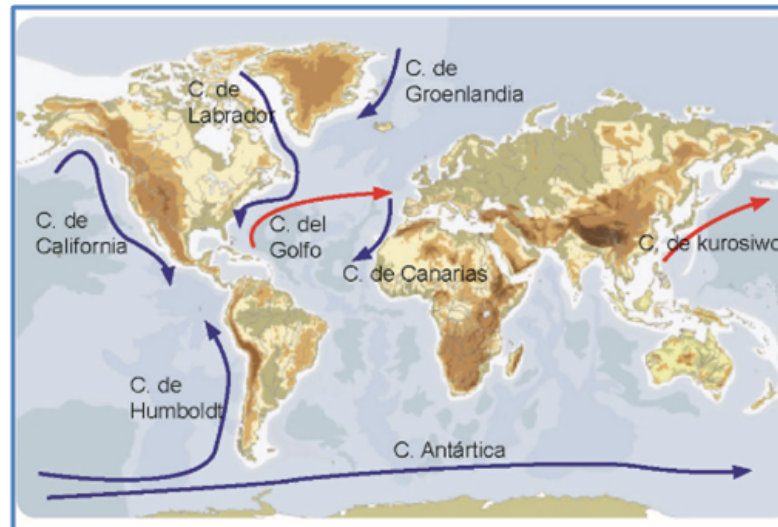
Mareas:

- Movementos diarios e alternos en ascenso e descenso do nivel do mar, que se deben á forza de atracción da lúa e do sol.

- Obsérvanse no litoral:

- **pleamar**: marea alta

- **baixamar**: marea baixa

19

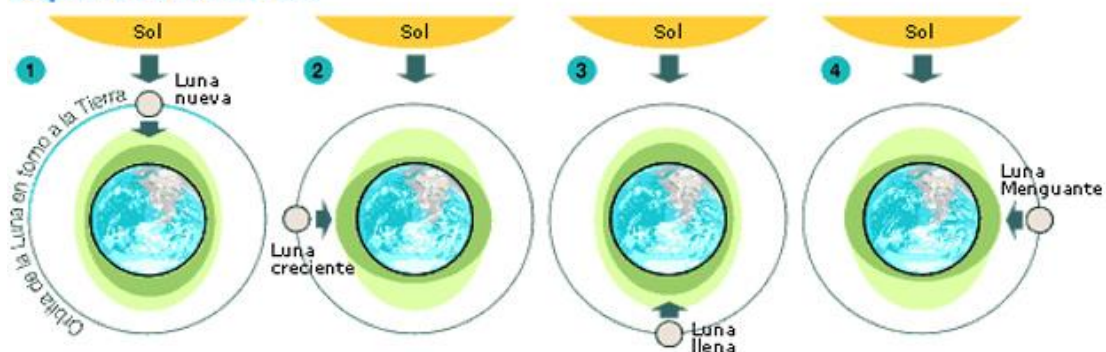
3.6. MARES E OCÉANOS

- Os mares e océanos conteñen a maioría da auga da Terra e teñen auga salgada. A cantidade de sal que conteña a auga dependerá da temperatura. Se fai calor, evapórase máis auga, polo que hai maior concentración de sal na auga. O sal fai que se flote máis facilmente, pero nos mares con máis sal hai menos vida.

- As **correntes** son movementos de auga. Poden ser frías ou quentes segundo a súa zona de procedencia, o que fai que tamén gradúen o clima da zona.
- O vento produce **ondas** na superficie da auga que parecen movementos da auga, pero realmente son movementos circulares dentro da auga.
- As ondas causan erosión na costa, onde os sedimentos depositados forman as praias de area.
- As **mareas** son movementos diarios de ascenso e descenso do nivel do mar debido á atracción da gravidade da Lúa e do Sol.

Esquema de las mareas

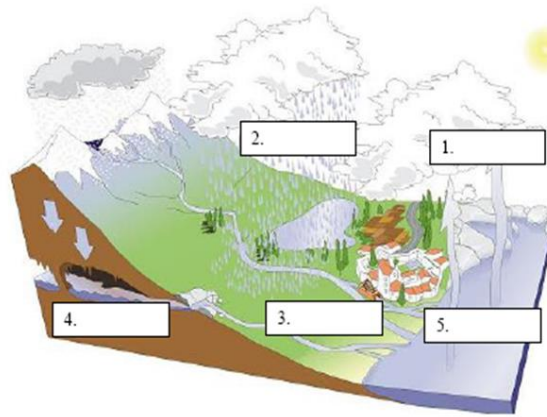

1 y 3: Cuando la Luna y el Sol están alineados (luna llena y luna nueva), se producen las mayores diferencias de mareas.

2 y 4: Cuando la Luna y el Sol están en ángulo recto (lunas crecientes y menguante), se producen las menores diferencias de mareas.

ACTIVIDADES

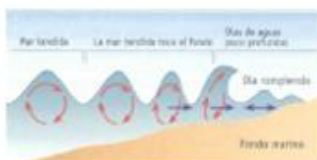
1. Identifica no debuxo as diferentes fases do ciclo da auga e explica no caderno en que consiste cada unha delas.

2. Copia no teu caderno a seguinte táboa e complétaa coa información correspondente sobre as augas mariñas e as augas continentais.

	Augas mariñas	Augas continentais
Formadas por		
Características		

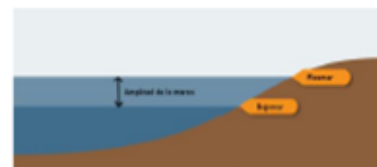
3. Pon nome aos distintos movementos das augas mariñas representados nas ilustracións.

1.

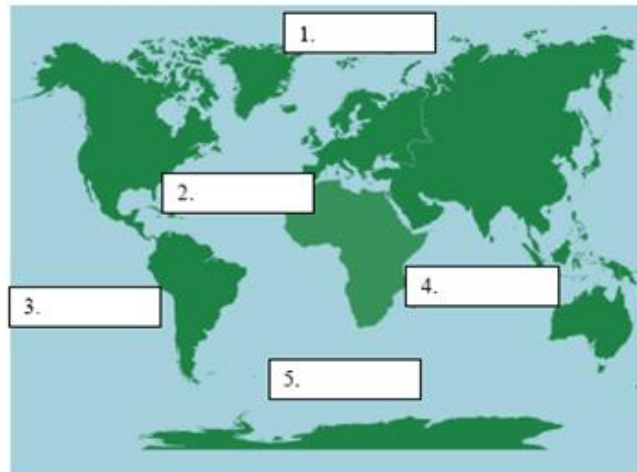

2.

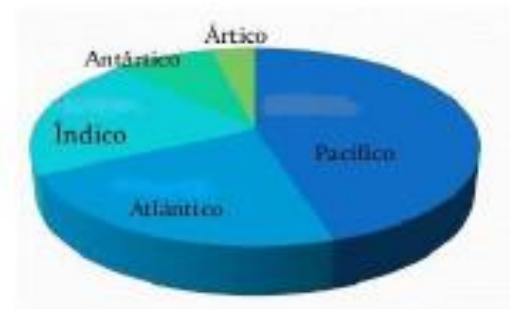
3.

4. Os **océanos** son grandes extensións de auga que rodean e separan os continentes. Se o seu tamaño é menor e a súa profundidade inferior a 200 m denomínanse **mares**. As augas dos mares pechados e cálidos teñen máis contido en sal, porque a calor fai que se evapore máis auga que nos mares máis fríos e abertos. Pon o nome aos océanos da Terra identificados con números no seguinte mapa.

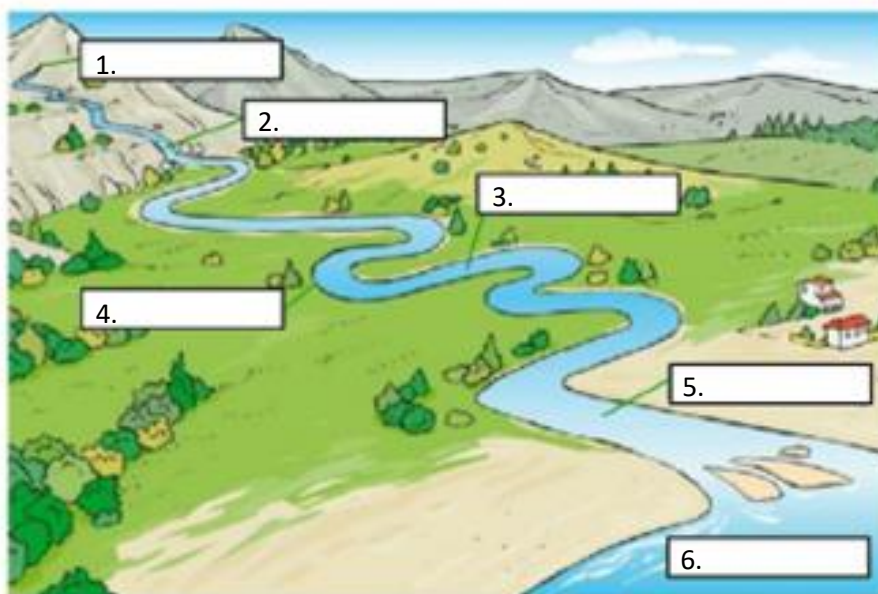

5. Completa no teu caderno a táboa sobre a porcentaxe de superficie que supón cada océano no total de augas oceánicas.

Océanos	% superficie

6. Identifica as diferentes partes dun río marcadas cun número no debuxo.

7. Sinala as diferenzas entre os conceptos seguintes:

- a) Cauce e cunca
- b) Estuario e delta
- c) Cabeceira e desembocadura
- d) Río principal e afluente

8. Sinala posibles aproveitamentos das augas dos ríos, mencionando o uso e unha breve descrición de cada un dos mencionados.

Uso da auga	Breve descrición

9. Dentro das augas continentais, os **lagos** son masas de auga doce que se acumularon de xeito permanente no interior dos continentes, en zonas afundidas do terreo. Aínda que hai moitos tipos en función da súa orixe e profundidade, as diferenzas máis importantes son as que hai entre lagos, embalses, mares interiores e lagoas. Sinala as diferenzas entre os conceptos seguintes:

- a) Lago e lagoa
- b) Lago e embalse

10. As **augas subterráneas** supoñen aproximadamente o 25-30% da auga doce do planeta e son, polo tanto, unha importante reserva de auga tanto para a natureza como para os seres humanos. Copia no teu caderno a seguinte táboa e completa a información que se pide.

	OS ACUÍFEROS
Son...	
Fórmanse...	
As súas augas saen ao exterior...	
Extráense mediante...	
Aprovéitanse para...	

11. Define os seguintes conceptos:

Río:	Cunca hidrográfica:
Meandro:	Chaira aluvial:
Caudal:	Caudal regular:
Caudal irregular:	Rambla:
Estiaxe:	Mar interior:
Embalse:	Marea:
Corrente mariña:	Acuífero:
Glaciar:	Iceberg: